

Мельник Євгеній Юрійович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу,
факультет права та міжнародних відносин,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID iD: [0000-0003-4892-1151](https://orcid.org/0000-0003-4892-1151)
eugene_melnic@ukr.net

Мельник Павло Юрійович,
старший викладач кафедри методики викладання іноземних мов,
факультет іноземної філології,
УДУ ім. Михайла Драгоманова
ORCID iD: [0000-0003-0012-8074](https://orcid.org/0000-0003-0012-8074)
dardano1715@ukr.net

УРАХУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО, КУЛЬТУРНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТІВ ЯК ОДНА З АКТУАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ФРАНКОМОВНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

У статті дається стислий огляд історії французької лексикографії (завдань, етапів, досягнень). Проаналізовано виклики, з якими стикається сучасна лексикографія внаслідок поширення французької мови у світі, та можливості, які отримують лексикографи завдяки технічному прогресу. Висвітлено думку квебекських лексикографів щодо створення словників, які описують уживання французької мови в північноамериканському контексті. Увагу акцентовано на особливостях презентації слів у словниках *Usito* та *Dictionnaire historique du français québécois*. Конкретизовано цінність докладного та динамічного опису лексичних уживань, що характеризує зазначені словники, для широкого загалу франкомовних користувачів.

Ключові слова: лексикографія; словник; французька мова Франції; Франкофонія; французька мова Квебеку; культура; північноамериканський контекст.

Melnyk, Yevhenii,
Doctor of Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Foreign Languages and
Translation Department,
Faculty of Law and International Relations,
State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv,
ORCID iD: [0000-0003-4892-1151](https://orcid.org/0000-0003-4892-1151)
eugene_melnic@ukr.net

Melnyk, Pavlo,
Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages
Teaching Methodology,
Faculty of Foreign Philology,
Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv,
ORCID iD: [0000-0003-0012-8074](https://orcid.org/0000-0003-0012-8074)
dardano1715@ukr.net

CONSIDERATION OF GEOGRAPHICAL, CULTURAL AND HISTORICAL CONTEXTS AS ONE OF THE CURRENT TRENDS IN FRENCH-LANGUAGE LEXICOGRAPHY

The article provides a brief overview of the history of French lexicography (tasks, stages, achievements). It analyzes the challenges faced by modern lexicography due to the spread of the French language in the world and the opportunities that lexicographers receive due to technical progress. It highlights the point of view of Quebec lexicographers regarding the creation of dictionaries that describe the use of the French language in the North American context. Attention is focused on the features of word presentation in the dictionaries *Usito* and *Dictionnaire historique du français québécois*. The value of the detailed and dynamic description of lexical usages that characterize these dictionaries for a wide range of French-speaking users is specified.

Keywords: lexicography; dictionary; the French language of France; Francophonie; the French language of Quebec; culture; the North American context.

Постановка проблеми. Любов французів до своєї мови має багато виявів: до них можна віднести і дещо зверхнє ставлення до вивчення іноземних мов, і відмову від радикальної реформи орфографії, і постійні заклики та заходи щодо обмеження використання запозичень з англійської, і створення державних інституцій для дослідження, збереження та популяризації французької. Одним із таких виявів можна також вважати особливе ставлення французів до словників – засобу, що дозволяє дізнатися або уточнити значення слів, перевірити правопис, отримати

доступ до вишуканих та переконливих цитат із літературних джерел. Користування словником французької сприймають не тільки як практичну необхідність, а і як приємну та цікаву дію, завдяки якій вони відкривають для себе щось нове і яка є абсолютно природною для освіченої людини, закоханої у свою мову. Звідси й романтичність висловлювання французького письменника Еммануеля Рюбена: «Словник – це архіпелаг слів. Ніщо не зобов'язує тебе починати з літери А. Ти можеш розгорнути його, де завгодно, ти можеш плисти від одного острова до іншого (*Un dictionnaire est un archipel de mots. Rien ne t'oblige à commencer par la lettre A. Tu peux l'ouvrir où tu veux, tu peux naviguer d'une île à l'autre*)». Деякі французи, звернувшись до словника у справі, продовжують із захопленням читати його протягом деякого часу, як вони читали б художню літературу. Із поширенням французької мови у світі та вкоріненням дбайливого ставлення до неї в тих країнах, де мовці вважають себе нащадками саме франкомовної культури, закономірним є процес лексикографічних досліджень і створення словників, які враховують розмаїття варіантів французької.

Мету статті ми вбачаємо в загальному огляді французької лексикографії й аналізі актуальних тенденцій (як концептуальних, так і технічних) у створенні франкомовних словників за межами Франції зокрема. Матеріал, викладений у статті, зацікавить усіх, хто досліджує питання лексикографії, а також тих, хто навчає французької мови або вивчає її. В умовах розширення міжнародних контактів «множинність» французької ставить певні завдання перед лінгводидактикою (у тому числі щодо користування відповідними словниками, які описують той чи той мовний варіант).

Виклад основного матеріалу дослідження. Пристрасне ставлення французів до мови та мовних словників є результатом тривалої культурної та мовної державної політики, яка зумовлювалася бажанням стандартизувати французьку мову та викристалізувалася в XVII столітті в умовах централізації держави та становлення абсолютної монархії завдяки створенню Французької академії – установи, яка не має аналогів у жодній іншій країні. Франція є єдиною країною у світі, що має дев'ять видань словника, місією якого, починаючи з 1694 року, є опис уживання мови. Протягом довгого часу всі інші словники також керувалися принципами, за якими створювався доробок Французької академії. Як зазначає французький лінгвіст Жан Прюво, великі монархії дозволили створити навколо королівського двору (зокрема дворів Франциска I та Людовика XIV) потужну літературну мову, і наприкінці XVII століття у Франції виникла потреба в мові, яка мала стати загальнонаціональною та міжнародною. У той час було створено три словники, які стали «лінгвістичними послами»

Франції у Європі: «Словник французької мови» Сезара-П'єра Рішле (1680 рік), «Універсальний словник» Антуана Фюрет'єра (1690 рік) та «Словник Французької академії» (1694 рік). За допомогою цих словників європейці оволодівали мовою наймогутнішої країни континенту, отримуючи безпосередній доступ до французької цивілізації.

До XVII століття лексика французької мови була нестабільною, як і її правопис. У XVII столітті лексикі почали стандартизувати, оскільки влада і письменники відчували потребу в нормах, які були б віддзеркалені в словниках. Цей стандарт існував паралельно з діалектами, якими, звісно, послуговувалося населення. Водночас правила правопису залишалися погано визначеними, і написання слів у словниках С.-П. Рішле, А. Фюрет'єра та Французької академії суттєво відрізнялося: Рішле обрав фонетичний принцип, тобто написання, наближене до вимови, тоді як Фюрет'єр та Французька академія враховували етимологічне походження слів. Лексикографи майже остаточно визначилися з орфографічними принципами у XVIII столітті.

Словники С.-П. Рішле, А. Фюрет'єра та Французької академії відрізнялися також підходами до добору й презентації лексики. Рішле запропонував словник з кількома цитатами до кожного слова, і з цього погляду його доробок є предком словників Еміля Літре та Поля Робера. Фюрет'єр розширив номенклатуру свого словника, залучивши до неї технічну лексику. Крім цього, його цікавило не просто вживання слова, а те, що воно описує концептуально та конкретно, тому цей словник був певною мірою енциклопедичним, і його можна вважати передвісником словника П'єра Ларуса. Перше видання словника Французької академії характеризувалося малою номенклатурою, але в наступних виданнях академіки-лексикографи почали приділяти більше уваги та надавати більше місця спеціалізованим термінам.

У словниках XVII–XVIII століть відображався суворо регламентований словниковий запас. Варто зазначити, що письменниці (графиня Марі-Мадлен де Лафайєт, маркіза Марі де Севін'є та інші) відігравали важливу роль у літературних салонах цього періоду, «поліруючи» та вдосконалюючи мову чоловіків. Французька революція, яка стала не лише політичною, а й лінгвістичною подією, та – пізніше – естетика романтизму призвели до незворотного руйнування бар'єрів між мовними жанрами, що відчинило двері словників для інших прошарків лексики. Творчість Віктора Гюго засвідчила відкриття кордонів між високим та розмовним стилями, і укладачі словників не залишилися осторонь цієї тенденції. Тож початок XIX століття ознаменував собою перехід до розширеної лексикографії, яка передбачала фіксацію значно більшої кількості слів. У той самий період було зроблено відкриття: існування індоєвропейської мов-

ної сім'ї з первинним коренем, яка охоплює майже всі європейські мови. Це призвело до появи іншого погляду на мови, пошуку зв'язків між європейськими мовами, народження історичної лінгвістики, розроблення етимологічних словників. Результатом цих наукових подій стало створення «Великого енциклопедичного словника» П. Ларуса та Е. Літре й «Аналогічного та алфавітного словника» П. Робера.

XX століття охарактеризувалося демократизацією словників. Його другу половину називають «золотим півстоліттям» французької лексикографії. У цей час історична лінгвістика зіткнулася зі структуралізмом. З одного боку, учених, як і раніше, цікавила історія слів; з іншого боку, вони досліджували слова в пошуках системи, і такий підхід стимулював лексикографів. Зрештою, не можна забувати, що цей період розпочався «Славним тридцятиліттям», тридцятьма роками економічного зростання та підвищення життєвого рівня. Видавництва діяли відповідно до комерційної логіки: словники активно друкувалися, продавалися та купувалися, перетворюючись на справжніх «королів речей», наповнюючи полиці магазинів, університетів, шкіл, державних установ, квартир. Любов до паперових словників зберігалася у Франції до початку XXI століття: у 2001 році було продано понад мільйон примірників лише словника *Le Petit Larousse*!

Стрімкий розвиток технологій зумовлює не лише появу нових викликів для лексикографії, а й новий формат словників. Завдяки Інтернету нові слова, що з'являються внаслідок науково-технічного прогресу та соціально-політичних змін, поширюються миттєво. Така еволюція не залишає лексикографів у спокої: вони стикаються з усе більшим потоком нової лексики і можуть фіксувати її, не враховуючи частотності її використання. Як зазначає Жан Прюво, на відміну від паперового словника, обмеженого кількістю слів, онлайн-словник може реєструвати все без глибокого дослідження та визначення. Деякі онлайн-словники фіксують перше-ліпше нове слово без належної обережності й уваги, що наражає на небезпеку репутацію довідкового видання. Видатний французький лінгвіст Бернар Серкіліні закликає не інтегрувати слово у словник, допоки його вживання не стане дійсно стабільним.

У сучасній французькій лексикографії поруч із терміном «словник правильного вживання» починають активно використовувати термін «словник уживань», пов'язаний з ідеєю про те, що французька мова не належить вже лише Франції і кожна франкомовна країна має свій варіант французької. Слова з франкомовного світу не можуть не цікавити лексикографів, і онлайн-словники фіксують їх у дедалі більшій кількості. У цьому зв'язку Жан Прюво застерігає: «Ми повинні бути реалістами: загальні словники французької мови не можуть охопити все, що існує,

інакше ми ризикуємо втратити необхідні орієнтири, наприклад, перші 60 000 слів. Після певного порогу краще подумати про створення спеціалізованого словника» (Develey, 2021). Наприклад, онлайн-словник «Словник франкофонів», розроблений за ініціативою президента Франції Емманюеля Макрона, є величезною довідковою мережею, у якій немає кількісних обмежень і яка не має на меті здійснення глибокого аналізу слів (Мельник, 2022). На відміну від нього, онлайн-версія «Словника Французької академії» пропонує в рамках своїх 60 000 слів не лише ретельно створені визначення, а й посилання на певні банки слів: «*France terme*» для технічних термінів, «*La Base de données lexicales panfrancophones*» для слів з франкомовного світу, «*Dire ne pas dire*» для ознайомлення з порадами щодо вживання лексики відповідно до мовних норм (Develey, 2021). Говорячи про «Словник Французької академії», варто зазначити, що його сайт надає доступ до усіх попередніх видань, що дозволяє побачити всю глибину мови, динаміку її розвитку та специфіку лексикографічних підходів до наповнення цього ресурсу (визначення деяких слів залежно від соціально-історичного контексту (*ambassadrice*, *femme*, *race*...); ставлення до неологізмів, арготизмів, англізмів, фемінітивів тощо). Коментуючи останню, дев'яту, версію, її автори не приховують свого дещо суб'єктивного сприйняття деяких слів, яке певною мірою є причиною їхньої відсутності в «Словнику Французької академії». Наприклад, Антуан Компаньон зауважує, що він ніколи не вживає слова *autrice*, оскільки воно не було частиною його минулого, його молодості, а зараз не позначає якоїсь нової реальності, аби претендувати на місце в його мовленні, яке він не модифікує залежно від моди. Це стосується також інших слів: для А. Компаньона Колетт – не письменниця (*écrivaine*) і не авторка (*auteure*), а великий письменник (*un grand écrivain*) (Amar, 2025).

Словники французької мови, створені французькими державними установами, великими та відомими видавництвами (Larousse, Robert), орієнтуються із самого початку і насамперед на французьких користувачів та франкомовних європейців. Опис мови, який вони пропонують, базується на європейському вживанні французької; додаткові відомості щодо світу, у якому ця мова функціонує, і цінностей, з якими він асоціюється, також стосуються переважно Франції та європейського контексту (Le dictionnaire Usito, 2025). За межами Франції лише в Канаді, у провінції Квебек, починаючи з 1957 року створюють загальні словники французької, тобто словники, які описують увесь комплекс мови. Ці словники, безперечно, варті уваги, оскільки вони фіксують стандартну французьку з урахуванням квебекського, канадійського та північноамериканського контекстів. Позиції канадійських лексикографів перегукуються з думкою видат-

ного французького мовознавця Алена Ре: «Мова – це значною мірою втілення гігантського колективного несвідомого. Це історія, виражена словами; слова – це вікна, крізь які ми бачимо історію». Очевидно, що варіант мови, який протягом століть розвивається з повагою до свого спадку, але автономно, за океаном, заслуговує на власні словники.

Говорячи про сучасні словники, створені канадійськими лексикографами, доцільно розпочати з огляду електронного словника Usito, розробленого Університетом міста Шербрук (Квебек) для всіх франкофонів та франкофілів, яких цікавить відкритий опис французької мови (Dictionnaire Usito, 2025). Девіз словника говорить сам за себе: « Le français vu du Québec (Французька, якою її бачать з Квебеку) ». Usito є першим електронним словником, який описує вживання французької мови у Квебеку в її зв'язку з рештою Франкофонії. Це також єдиний словник, який пропонує докладне віддзеркалення світу, із яким себе ідентифікують жителі Квебеку та інші франкофони Північної Америки. Usito описує всі слова стандартної французької, якою користуються у Квебеку, зафіксовані в письмових джерелах літературного стилю (нейтрального та високого регістрів). Він охоплює всі сфери повсякденного та професійного життя (політичні інституції, юриспруденція, система освіти, спорт, харчування, історія та територія (у зв'язку з корінними народами), фауна, флора тощо). Usito народився з бажання компенсувати прогалини європейських словників у тому, що стосується 1) опису французької, яка використовується в Квебеку (її стандартного регістру насамперед), 2) опису квебекського контексту та північноамериканського середовища; 3) висвітлення франкомовної квебекської та північноамериканської культури. Тож одночасно зі створенням глобального та сучасного «портрета» мови Usito відкриває широкий простір для її квебекського варіанта. Розробляючи такий словник, франкомовний за походженням, глибоко північноамериканський за історією, оригінальний завдяки поєднанню цих двох компонент, цікавий з погляду культури, яка є результатом цього поєднання, провінція Квебек робить свій внесок до опису французької мови, якою вона послуговується разом із рештою Франкофонії (Le dictionnaire Usito, 2025).

За словами Елен Кажоле-Лаганьєр, лінгвістки, лексикологині та співдиректорки словника Usito, це словник варіанта мови, який має спільний «стовбур» з європейськими варіантами французької та свої особливості. Водночас – це не словник регіонального вживання мови, його можна використовувати глобально, він надає дієвідмінювання, варіанти правопису, граматичні правила та коментарі. Це справжній лінгвістичний гід, який покликаний задовольнити потреби мовців і тих, хто вивчає французьку у квебекському контексті, та водночас відкрити квебек-

ську французьку усьому франкомовному світу. Такий самий підхід спостерігається, наприклад, у мексиканських, бразильських, американських лексикографів, які прагнуть описати варіант іспанської, португальської, англійської, що використовується в їхній країні. Раніше квебекців влаштовували словники, створені у Франції, але ці словники не були задовільними, оскільки мова завжди є носієм певних сенсів і певної культури.

Usito не є словником, який вже існував і був лише адаптований до лінгвістичної реальності Квебеку. Розробники Usito почали з нуля: вони зібрали тисячі текстів з художньої та спеціалізованої (технічної, наукової) літератури, публіцистики, дидактичних матеріалів тощо. На основі цих текстів, опублікованих у Квебеку або вихідцями з Квебеку, було створено корпус, який нараховував понад 52 мільйони елементів. Отримані бази текстуальних даних були ретельно досліджені щодо вживаності слів – частотності та розподілу за сферами вживання. Результати такого аналізу дозволили скласти списки слів, які потрібно було відобразити в словнику з їхніми визначеннями, прикладами, історичними та енциклопедичними ремарками (Usito : pourquoi un dictionnaire québécois, 2025). Важливо зазначити, що приклади вживання слів не створювалися спеціально, а є цитатами з творів квебекських авторів різних епох. Проте, оскільки французька література є невід'ємною частиною культури Квебеку, в Usito можна побачити, наприклад, цитату з Вольтера, Лафонтена, Сент-Екзюпері поруч із фразою квебекського письменника Іва Бошемена (CNS15, 2021).

Usito – це нормативний словник, словник стандартної мови, її нейтрального стилю: він містить слова, які можна використовувати в будь-якому комунікативному контексті. За наявності певних обмежень, додаткової конотації (розмовний регістр, вульгаризм, пейоратив, уживання, що критикується, тощо) це обов'язково вказується в словнику, як і географічна характеристика значення слова (європейська французька або квебекська французька). Відповідно до усталеної редакційної політики до базової версії словника постійно додаються нові слова, які виникають завдяки появі нових реалій (наприклад, унаслідок пандемії коронавірусу). Для того, щоб бути відображеними в Usito, слова повинні часто та тривало використовуватися в текстах. Usito не є словником аргю, він не фіксує слів, які з'являються в лексиконі молоді. Розмовна лексика додається обережно. Користувачі можуть робити пропозиції та зауваження щодо наповнення і функціонування словника, редакція Usito обов'язково все враховує для поліпшення змісту й ефективності використання (Usito : pourquoi un dictionnaire québécois, 2025).

Надін Венсан, лексикографія, професорка кафебри комунікацій Шербрукського університету та

членкиня Міжуніверситетського дослідницького центру французької мови Квебеку (CRIFUQ), наголошує, що в Usito користувачі знайдуть усю спільну лексику, яка використовується у Франції та Канаді, і слова, які притаманні лише квебекському варіанту французької. Як уже зазначалося, словники, створені у Франції, описують французьку як мову Франції, точніше, за твердженням Н. Венсан, – як паризьку французьку. З цього погляду, усі інші частини Франції та франкомовні країни світу лише додають якісь регіоналізми або діалектизми до паризької французької. Різниця між словниками, розробленими у Франції, та Usito полягає в підході до географічного маркування слів, що мають певні відмінності у своєму значенні: французькі словники маркують лише ті слова, які вживаються в Квебеку; натомість Usito дає обов'язково маркування (Квебек або Франція) для різних значень слів і залишає без географічного маркування лексику, значення якої збігається у французькій Франції та квебекській французькій.

Usito описує слова з мов корінних жителів, які увійшли до лексики повсякденного використання: наприклад, для позначення гігантської жаби, яку можна побачити скрізь на берегах озер і річок, у Квебеку є лише одне слово – *un oiaouaron*. Квебекці не знають слова, яке вживають у Франції (*une grenouille taureau*), але воно подається в словнику, щоб «перекинути міст» між двома мовними варіантами.

Великий прошарок лексики, описаної в Usito, становлять слова, які колись активно вживалися в обох мовних варіантах, проте зараз вважаються застарілими у французькій Франції. Таким є, наприклад, слово *une beurrée* – шматок хліба з маслом. Воно вийшло з ужитку у Франції (про це вказано в коментарі), але продовжує щоденно використовуватися у Квебеку, де набуло розширеного значення (шматок хліба з будь-якою харчовою субстанцією, яка легко розподіляється на поверхні: варенням, медом, м'яким сиром тощо) і навіть є компонентом фразеологізмів (*coûter une beurrée* = *couter très cher*).

Оскільки будь-який словник завжди прив'язаний до певної території, уявлень про неї, навіть ті слова, значення яких повністю збігаються в мовних варіантах, можуть описуватися в словниках по-різному. Так, наприклад, для квебекців *une oie* (гусак) є і диким, і свійським птахом у той час, коли французи зазвичай вважають цього птаха лише свійським, одомашненим, адже побачити його за межами сільськогосподарських ферм у природному середовищі досить складно. Коли квебекці чують слово *une oie*, вони насамперед уявляють диких гусей, які не живуть в природі, мігрують.

Оскільки культура віддзеркалюється у той чи той спосіб у мові, французькі та квебекські словники демонструють різне ставлення до англізмів. Унаслідок географічних, історичних та демографічних чинни-

ків квебекців оточує англломовне середовище (і лише англломовне), що зумовлює їхню особливу реакцію щодо запозичень з англійської. Хоча англізми трапляються часто в усному неформальному спілкуванні квебекців, офіційна мовна політика спрямована на недопущення англломовних запозичень до мовної норми і – особливо! – до норми писемного мовлення. Очевидно, що таке ставлення до запозичень не стосується, наприклад, слів японського, італійського або іспанського походження, оскільки ці мови не загрожують французькій у Квебеку. У Франції немає жодного ризику поглинання французької англійською, хоча остання і вважається престижною мовою. Французи дозволили деяким англізмам уважатися нормою навіть у писемному мовленні. Наприклад, слово *un selfie* можна побачити у французьких текстах скрізь, його вживання не маркується як небажане у французьких словниках. Його можна часто почути в усному спілкуванні між квебекцями також, але воно однозначно критикується квебекськими словниками, зокрема Usito, які пропонують уживати слово *un égoportrait*.

Usito наслідує підхід інших квебекських словників, які, на відміну від французьких, послідовно, починаючи з 70-х років XX століття, відображають фемінітиви в назвах професій: *avocat, avocate; rompier, rompière; professeur, professeure* тощо. Водночас у ремарках зазначається, що саме у Квебеку фемінітив використовується як єдиний варіант норми – на відміну від Франції (CNS15, 2021).

Окрему увагу варто приділити другому виданню «Історичного словника французької мови Квебеку» (*Dictionnaire historique du français québécois*), який надає інформацію про використання винятково квебекських слів. Нова версія словника, у якому стара французька мова (*champlure, enfrouarper, frappe-à-bord*) перетинається із сучасною (*dépanneur, clavarder, antépisode, avionnerie, atocatière*), налічує 750 докладних статей (на 100 статей більше, ніж у чорно-білій книзі 1998 року). Тепер це безкоштовна онлайн-версія, що містить 400 зображень, 150 звукових файлів, покликання на інші ресурси (комікси, історії «Чи знали ви, що...?», подкасти, автентичні аудіозаписи з фольклорних та етнологічних архівів). «Історичний словник французької мови Квебеку» є розробкою дослідницької групи Університету міста Лаваль у рамках великого історико-лінгвістичного проєкту «Скарбниця французької мови Квебеку» (*Trésor de la langue française au Québec*, 2025), започаткованого у 1972 році. На жаль, дослідження було зупинено у 10-х роках XXI століття через брак фінансування. Видатний канадійський лінгвіст Робер Везіна, який обійняв посаду директора «Скарбниці французької мови Квебеку» у 2020 році, продовжив розробку словника завдяки фінансовій підтримці уряду Квебеку та Міністерства французької мови.

Збагачення електронної версії словника шляхом додавання нових статей та нових покликань є постійним. Дослідники з команди Р. Везіна вивчають відмінності між місцевим варіантом та «стандартною» французькою мовою, зафіксованою у французьких словниках, констатуючи, що попри наявність багатьох спільних слів (*animal*, *achalander*, *gibelotte* тощо), їхнє вживання різниться. За словами Р. Везіна, небагато словників характеризуються такою глибиною, як «Історичний словник французької мови Квебеку». Кожна стаття представлена у формі чітких і коротких визначень, підкріплених численними переконливими цитатами, та передбачає також історичні або енциклопедичні коментарі. Деякі слова (*bidou*, *champlure* тощо) супроводжуються покликаннями на мультимедійні ресурси, створені «Скарбницею французької мови Квебеку» (*Visite guidée du Dictionnaire historique du français québécois*, 2024). Р. Везіна стверджує, що з 1998 року дослідники виявили багато невідомих раніше фактів: команда лексикографів працює з гігантським файлом, який містить понад 1,2 мільйона цитат і 132 000 лексичних коментарів, найстаріші з яких датовані серединою XVIII століття (Nadeau, 2023).

Отже, збагачене аудіозаписами, фотографіями, архівними зображеннями та відеокліпами, нове перероблене та розширене видання «Історичного словника французької мови Квебеку» представляє докладний та динамічний опис лексичних уживань, характерних для квебекської французької. Спираючись на різноманітні документи, що охоплюють понад 400 років історії, цей словник дозволяє читачам відкрити для себе багатство франкомовної спадщини Квебеку (*Page d'accueil de la deuxième édition*, 2025). Численні відгуки про «Історичний словник французької мови Квебеку» свідчать про те, що він може бути корисним і цікавим для широкого кола користувачів: лінгвістів, викладачів, письменників, істориків, етнологів, культурологів, студентів-мовознавців тощо. Словник є простим у використанні, звернення щодо одного слова невимусило підштовхує до знайомства з іншими словами завдяки системі покликань і мультимедійним можливостям, які мотивують і захоплюють користувачів. На їхню думку, інформація, яка міститься в словнику, є вичерпною: читачі отримують чіткі відповіді на усі запитання, які вони ставлять собі щодо походження, еволюції, значень слів квебекської французької та особливостей їхнього вживання у повсякденному та професійному спілкуванні (*Lancement du Dictionnaire historique du français québécois*, 2025).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна франкомовна лексикографія, ґрунтуючись на безперечно вагомим досягненнях минулих періодів, не може не враховувати того факту, що французька мова вже не належить лише Франції: французька набуває особливих рис у кожній країні,

де нею розмовляють. Така реальність певною мірою відбивається в усіх словниках, проте у Франції зберігається тенденція віддзеркалювати лексичну варіативність як «відхилення» від стандартної французької, про що свідчить маркування цих слів як регіональних, таких, що використовуються тільки у Швейцарії, Бельгії, Канаді тощо. Водночас абсолютно аргументованою та вартою уваги є думка квебекських лексикографів, згідно з якою французька Квебеку (і ширше – канадійська, північноамериканська) може також претендувати на позицію «взірцевої мови» (*langue de référence*), як і французька Франції. Користування словниками, створеними канадійськими дослідниками (зокрема *Usito* та *Dictionnaire historique du français québécois*), дозволяє мати доступ до відомостей не тільки про лексику, яка є спільною для всіх варіантів французької, а й про той вокабуляр, який природно зберігся або народився завдяки функціонуванню французької в північноамериканському контексті. Зазначені словники втілюють усі найкращі риси сучасної франкомовної лексикографії (дотримання концепції Франкофонії, електронний формат, зручний дизайн, мультимедійна презентація матеріалів). Перспективи подальших досліджень щодо актуальних тенденцій франкомовної лексикографії полягають, очевидно, як в аналізі стану згаданих словників, оскільки вони постійно доповнюються та вдосконалюються, так і в демонстрації можливостей їхнього використання в умовах навчання / вивчення того чи того варіанта французької.

Певну перспективу дослідження методичного аспекту проблеми франкомовної лексикографії може становити також конкретизація змісту та форм роботи зі словниками, які, на думку їхніх укладачів, мають акцентовані методичне спрямування та мету (вдосконалення лексичної компетентності тих, хто вивчає французьку як іноземну). Таким словником є, наприклад, «*Le Robert Brio – Analyse comparative des mots*», створений видатною мовознавицею Жозетт Ре-Добов (Rey-Debove, 2004). Авторка визначила 1856 найпродуктивніших коренів та афіксів, які з'являються в словнику в алфавітному порядку поруч із повноцінними словами. Особливим чином виділені статті, присвячені цим морфологічним елементам, містять розлогі списки відповідних слів. Словник вважається не лише значним здобутком лексикографії, а й блискучим досягненням морфології і може розглядатися як пропозиція захоплюючої діяльності, пов'язаної з вибудовуванням користувачами ланцюжків слів. У своїх, безперечно, схвальних відгуках читачі зазначають, що від цього словника важко відірватися, сприйнявши запропоновану гру (Ploquin, 2004). Водночас можливості його методичної експлуатації залишаються, на жаль, не укладеними, окреслюються лише ескізною та все ще потребують ретельного визначення.

Конфлікт інтересів

Автори не мають потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Мельник, Є. Ю., & Мельник, П. Ю. (2022). "Словник франкофонів": завдання, розробка, функціонування та використання словника французької мови нового покоління. *Грааль науки*, 12–13, 545–550.
<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.090>
- Amar, Y. (2025). Le dictionnaire de l'Académie française doit devenir un dictionnaire d'usage courant. *Le français dans le monde*, 457, 18–19.
- CNS15 : Nadine Vincent – Le dictionnaire Usito : le français vu du Québec. (2021).
https://youtu.be/M4hGLk_VMXw?si=Upneu56RcSLxcBzn
- Develey, A. (2021). Jean Pruvost : « Notre passion pour la langue et les dictionnaires est liée à notre histoire ».
https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/jean-pruvost-notre-passion-pour-la-langue-et-les-dictionnaires-est-liee-a-notre-histoire-20211227?fbclid=IwAR2JiHseqfb9D4WxtNN4_fYXrjyyRcpaEPN2cnunBqbTgp99pJbyASODCv8
- Dictionnaire Usito. (2025).
<https://usito.usherbrooke.ca/>
- Lancement du Dictionnaire historique du français québécois. Témoignages. DHFQ. (2025).
<https://youtu.be/H2-n9nB20D8?si=KU0GUK6kPI8Ff6P>
- Le dictionnaire Usito – Le français, langue commune à l'UdeS. (2025).
<https://www.usherbrooke.ca/langue/le-francais-a-udes/le-dictionnaire-usito>
- Nadeau, J.-F. (2023). Un dictionnaire 100 % québécois.
<https://lactualite.com/societe/un-dictionnaire-100-quebecois/>
- Page d'accueil de la deuxième édition. DHFQ. (2025).
<https://www.dhfq.org/>
- Ploquin, F., Rey-Debove, J. (2004). Pour l'amour des mots. *Le français dans le monde*, 334, 36–37.
- Rey-Debove, J. (2004). Le Robert Brio – Analyse comparative des mots. Trésor de la langue française au Québec. (2025).
<https://www.tlfq.org/>
- Usito : pourquoi un dictionnaire québécois ? (2025).
<https://youtu.be/XYJCyaDChzE?si=rMTg5XwIBoiqK81D>
- Visite guidée du Dictionnaire historique du français québécois. DHFQ. (2024).
<https://youtu.be/VNHZxzMj1CY?si=1H9GyLsERFOzybut>

REFERENCES

- Melnyk, Ye. Yu., & Melnyk, P. Yu. (2022). "Slovnýk frankofoniv": zavdannia, rozrobka, funktsionuvannia ta vykorystannia slovnika frantsuzkoi movy novoho pokolinnia. *Hraal nauky*, 12–13, 545–550.
<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.090>
- Amar, Y. (2025). Le dictionnaire de l'Académie française doit devenir un dictionnaire d'usage courant. *Le français dans le monde*, 457, 18–19.
- CNS15 : Nadine Vincent – Le dictionnaire Usito : le français vu du Québec. (2021).
https://youtu.be/M4hGLk_VMXw?si=Upneu56RcSLxcBzn
- Develey, A. (2021). Jean Pruvost : « Notre passion pour la langue et les dictionnaires est liée à notre histoire ».
https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/jean-pruvost-notre-passion-pour-la-langue-et-les-dictionnaires-est-liee-a-notre-histoire-20211227?fbclid=IwAR2JiHseqfb9D4WxtNN4_fYXrjyyRcpaEPN2cnunBqbTgp99pJbyASODCv8
- Dictionnaire Usito. (2025).
<https://usito.usherbrooke.ca/>
- Lancement du Dictionnaire historique du français québécois. Témoignages. DHFQ. (2025).
<https://youtu.be/H2-n9nB20D8?si=KU0GUK6kPI8Ff6P>
- Le dictionnaire Usito – Le français, langue commune à l'UdeS. (2025).
<https://www.usherbrooke.ca/langue/le-francais-a-udes/le-dictionnaire-usito>
- Nadeau, J.-F. (2023). Un dictionnaire 100 % québécois.
<https://lactualite.com/societe/un-dictionnaire-100-quebecois/>
- Page d'accueil de la deuxième édition. DHFQ. (2025).
<https://www.dhfq.org/>
- Ploquin, F., Rey-Debove, J. (2004). Pour l'amour des mots. *Le français dans le monde*, 334, 36–37.
- Rey-Debove, J. (2004). Le Robert Brio – Analyse comparative des mots. Trésor de la langue française au Québec. (2025).
<https://www.tlfq.org/>
- Usito : pourquoi un dictionnaire québécois ? (2025).
<https://youtu.be/XYJCyaDChzE?si=rMTg5XwIBoiqK81D>
- Visite guidée du Dictionnaire historique du français québécois. DHFQ. (2024).
<https://youtu.be/VNHZxzMj1CY?si=1H9GyLsERFOzybut>

Дата надходження до редакції 18.03.2025 р.
Ухвалено до друку 15.04.2025 р.

CC Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)